

därmed markera museets status som kunskapsinstitution. Det handlar om att skapa utrymme för antikvarisk personal att i sitt tjänsteutövande upprätthålla relationer till pågående och aktuell forskning. Inte minst handlar det om att inom museet etablera en miljö där seminarier och samtal är ett självklart inslag vid sidan av vardagens handlägganden.

Alla antikvarier har en akademisk examen och har därmed haft ett mer eller mindre nära förhållande till universitetsvärlden. Problemet är att denna ofta bryts på museet. Det finns skäl att försöka hindra det.

Forskning handlar givetvis ytterst om att producera vetenskap. Men till forskning hör också det prövande och kritiska samtalet och ett utbyte av kunskaper och idéer. Kanske är det så att det går att bygga upp en expertkunskap om en museisamling och samtidigt stå utanför denna dialog. Men den utmaning museerna står inför handlar inte om att i största allmänhet öka vetandet om samlingarna. Snarare ligger den i förmågan att formulera frågor som skapar nya kunskaper och berättelser ur samlingarna och samtidigt relatera dem till skeenden och företeelser i samhället. Det är denna kompetens – det vill säga att ställa frågor och formulera problem – som museerna behöver mer av och det kräver ett forskningsorienterat synsätt.

Mikael Eivergård, Östersund

De dansk-skånska majvisorna

Majvisorna tillhör det gemensamma dansk-skånska kulturarvet. De har upprepade gånger behandlats av lundaforskare och ämnet tycks inte vara uttömt. Först på plan var Tobias Norlind, en historiskt inriktad folklorist och musikkforskare. Han hade disputerat på latiniska skolsånger och betraktade även majvisorna som en del av djäknarnas repertoar (Norlind 1909). I *Studier i svensk folklöre* (1911) ägnar han ett särskilt avsnitt åt majvisorna.

År 1917 utgav C.W. von Sydow en vacker liten skrift med titeln *Godafton om I hemma är!*, om de nordiska majvisorna. von Sydow sökte det folkliga ursprunget och fann det "orimligt att folket skall ha lärt sig sjunga majvisor först av tiggande djäknar". Majsjungningen var en "urgammal allmogesed".

År 1973 kartlade Eva Agrell majsjungningsseden i Skåne och lyfte fram ett belägg från 1691. Vistexterna diskuteras av Gullan Gerward i *Rig* 1995 i en förstudie till hennes doktorsavhandling *Majgrevefesten* 1996.

Gerward vänder sig mot von Sydows tolkning och ansluter sig närmast till Norlind.

Märkligt nog nämner varken Agrell eller Gerward att von Sydow återvände till majvisorna dels i pingstnumret av *Sydsvenska Dagbladet* 1921, dels i en uppsats i *Folkminnen och folktankar* 1922 med titeln Majsjungningen och "Pigevisan". I själva verket redovisar han här en annan uppfattning, som står nära Norlinds. von Sydows studie kompletterades 1926 av en artikel av Sigfrid Svensson om Maj- och midsommarvisor i sydöstra Skåne baserad på egna uppteckningar.

Ett nytt bidrag till majvisorna lämnar slutligen *Sve- riges medeltida ballader* genom redovisningen av legendvisan "Jungfru Maria och Jesus".

I Danmark hade redan Svend Grundtvig uppmärksammat de dansk-svenska legend- och majvisorna i Danmarks gamle Folkeviser del 2 och 3 (1856, 1862), medan H. Grüner Nielsen gör den grundligaste jämförande studien i samma verk del 10 (1938) och även publicerar melodier i del 11 samma år.

Den nya majvisan

Ett viktigt inslag i diskussionen om majvisorna är frågan om "den nya majvisan" eller Nye Majmaanetz sang, som den kallas på ett danskt skillingtryck 1646. Enligt titelbladet var den "Dictet oc Moduleret aff P: J. R.". I sin skrift 1917 hävdade Carl Wilhelm von Sydow att denna majvisa, "All verdens Skabner med god besked", diktats av prästen Peder Jensen Roskilde på Fyn. Gerward menar däremot att den nya majvisan omöjligt kunnat diktas av en präst. Den utgjorde i själva verket en parafra på litanian med omkvädet Gud vi bedja dig. Detta förklarar enligt henne att den ogillades av prästerna och att majsjungningen förbjöds på flera håll under 1700-talet. Den nya, "kristliga" majvisan skulle alltså rönt mera motstånd än den gamla "lättfärdiga" som den ville ersätta. Det går inte riktigt ihop.

Men låt mig först säga att Gerward har goda skäl för sin uppfattning att den nydiktade majvisan är en parafra på litanian. Omkvädet "hör det som vi bede" är en fri översättning av litanians "te rogamus audi nos" (Gerward 1995:68f.). Den nya majvisan avslutades liksom litanian med Fader Vår.

Däremot kan jag inte dela Gerwards uppfattning att "den viktigaste anledningen till prästernas ogillande var, att de kände igen sig själva och litanian i parodierad form". Visan är liksom litanian en sjungen bön om välsignelse: "Velsign' oss Gud till Liff och Siel", "Velsigne oss med Liffsens fruct", "Velsigne fersk' og salt

Vand". Det finns inte något av parodi i denna vistext. Sjungna versioner av Fader Vår ingick för övrigt redan i reformationstidens svenska psalmböcker liksom i 1695 års psalmbok. I *Folkklifwet i Skytts härad...* citerar Nicolovius visan efter ett skillingtryck med rubriken "Majmånads Wisa, hwarmed alla rättsinniga kristna kunna tillönska sig sjelfwa och sin nästa ett godt och fruktsamt sommarwäder, ömnic årswäxt och jordenes fruktbarhet, timmelig och andelig wälsignelse. Efteråt följer Herrens bön uti rim författad och sångewis stäld under en bekant och behagelig melodi". Nicolovius omvittnar dessutom med vilken andakt majsången skedde: "Vid avsjungandet af denna sista vers blottades alla hufvud, alla knän nego, och alla blickar rigtades till himlen. Spelmanen föll in i en annan takt och en annan melodi, hwarpå ett rimmat Fadervår afsjöngs. Då det var slutadt, bugade sig hela sällskapet, önskade en god natt och aflägsnade sig tyst och stilla" (Lovén 1847:130).

I Sverige utkom majvisan i fyra skillingtrycksutgåvor före 1800 (Jersild 1975:244). Sigfrid Svensson nämner att han sett ett tryck från 1830-talet, inköpt på Kiviks marknad, och flera av hans sagesmän kunde minnas hur visan började. Liksom Bruzelius (1876:82) uppger Svensson (1926:93) att även psalmer ingick i majsångarnas repertoar, bland dem möjligen även det sjungna Fader Vår.

Gerward lämnar inget alternativ till författarskapet av den nya majvisan. Något sådant behövs inte heller då visan uttryckligen anger författaren genom initialerna. Att dessa avser Peder Jensen Roskilde är inte endast von Sydows uppfattning. Den möter i *Bibliotheca Danica*, där olika danska utgåvor redovisas (supplement A 41914:52), liksom hos Grüner Nielsen (1938:199) och den sanktioneras alltjämt i *Nationalencyklopedin* (bd 12, 1993).

Att den nya majvisan skrivits av en teologiskt bildad man är alldeles uppenbart och i själva verket faller den väl in i det kyrkohistoriska sammanhanget. Redan i sin psalmbok på 1560-talet hade Hans Thomissen infört Luthers och reformationens psalmprogram, som polemiserar mot "hine forgiftede boleviser og kødelige sange". Istället borde ungdomen "lära noget som er gudfrygtigt til deres saligheds forfremmelse". Den själländske biskopen Hans Poulsen Resen (1561–1638) manade klockarna att lära de unga att sjunga psalmer "Der med aldeles at skulle afskaffes... hine slemme boleviser og løgnagtige kæmpedigte eller borgerstueviser, som tjener til intet andet end idel løgsagtighed og forfængelighed, gode seder at forkrænke...". Samma syfte hade inte bara den nya

majvisan utan även Peder Jensen Roskildes Aandelig Dagtjeniste (1631) som har samma uppbyggnad som det vitt spridda kistebrevet om den gudfruktiga tjänstepigan som tänkte på Jesus från det att hon steg upp om morgonen till dess hon klädde av sig om aftonen (Bringéus 1995). Författaren till artikeln i dansk litteraturhistoria sammanfattar: "Det var Trediveårskrigen ulykker og forvirring, der fik Roskilde til at opfordre til bod og andagt" (Hougaard 1983:116 f.). Detta stämmer väl med Gerwards uppfattning att majvisan i högsta grad var relevant för vanliga människor under trettiåriga kriget, då befolkningen i de nordiska länderna plågades av krig och nöd. Mallings har i sin danska psalmhistoria lyft fram Roskildes namn och menar att framdeles "vil han blive husket" (Malling 1972:199 f.).

"Pievisan"

Skillingtrycket 1646 anger tydligt att "Ny Maymaanets Sang" vill vara en ersättning för den gamla "Lettferdige Maymaanetz Vise". Enligt skillingtrycket inleddes denna med orden "Hossbonde om du hiemme est May vær velkommen", men Gerward menar att detta citat inte ger oss någon information om den gamla majvisans egentliga lydelse. Det må så vara, men i själva verket har Gerward lyft fram det tidigaste belägget vi äger om den gamla visan: "Jag har funnit att tjänstekarlarna på den danska landsbygden hade en majvisa redan vid mitten av 1500-talet. Prosten Jørgen Christiensen i Fugelse härad på Lolland noterade i en redogörelse för sina visitationsresor år 1561: 'Hillested 1561 die Philippi et Jacobi: Juventus totam istam noctem consumpsit domatim currendo et cantando: Maj velkommen!' Uppgiften är hämtad från Kirkehistoriske Samlinger 1887–1889:485. Gerward menar att det var en av de sånger som djäknarna (Gerward 1996:131, 150) använde vid sina vandringar på landsbygden.

Gerward tillägger längre fram efter Norlind (1911:318): "I danska varianter av majvisan förekom refrängen: 'Maje er velkommen – Alt saa vidt som Verden er, springer i Rosenblommer' eller 'Glæde os Gud og saa den søde Sommer'." Därmed vet vi alltså en del om den gamla majvisan. Mera lämnar von Sydow 1922. Medan han 1917 utgått från skillingtryck bygger han nu på nyinsamlat material. I en visbok från 1870, nedtecknad av den tioårige gossen Johan Persson i Ravlunda, ingår en majvisa som börjar:

Godafton Piga som hemma äst.
– maj var välkommen –

Den söte sommaren skall blifva din gäst,
allt så vidt som verlden är, springer i rosor
i blommer,

En annan uppteckning börjar:

God afton piga, om du hemma äst
– Maj är välkommen –
I afton har du en sommargäst.
– Allt så vitt som världen är, springa
de rosor i blommor.

I båda visorna känner vi igen den gamla danska majvisans ord. År 1929 gjorde Arthur Malmgren ett par uppteckningar efter andra sagesmän i Ravlunda med samma ingress (*Sveriges medeltidsballader* 2, nr 37 s. 12 f., 21). I Albo härad i sydöstra Skåne har alltså den gamla majvisan med sin 1500-tals refräng ännu varit levande på 1920-talet.

De anförda orden ger dock ingen förklaring till varför visan karakteriserades som lättfärdig. Detta framgår dock av slutet på den version som upptecknades av Johan Persson och senare av Arthur Malmgren:

Nu sätta vi maj i pians säng
nu akta dig väl för gårsens dräng

Till nästa år vi komma igen
så står där en vagga vid pians säng.

Om visan med denna text kunde anses lättfärdig så kan den dock knappast ha varit anledning till prästerskapets reaktion mot majsången, som Gerward utförligt exemplifierar. Man kan snarare peka på den dryckenskap som ofta var förenad med majsjungningen liksom med de improviserade nidverserna. Ett exempel lämnar Gärds härads dombok den 14 augusti 1727. Drängen Pål Bengtsson berättade då i sitt vittnesmål (återgivet av Nikander 1916:293 f.), ”att för fyra år sedan, då han tiänte hoss Bonden Trulls Nilsson här i Skiepparslöf, så gick han med de öfrige drängarne, och sång majvisan, såsom de bruka här å orten; neml. natten för den första maj, och bland annat sång han om Ottan, utan före, der Halte Kittan war till huse:

Wår Herre frie oss ifrån det onda tråll,
och Halte Kittan när hon är fäll.

Ytterligare en anledning kan vara att ”pievisan” blivit

hopkopplad med en legendvisa, som ävenledes kvarlevt i Albo härad. Gerward citerar i förbigående en ingress till denna visa från Ö. Vemmerlöf (1995:71) men utan att vidare beröra den fastän den är central i sammanhanget.

Legendvisan

I sin uppsats om majsjungningen och pigvisan citerar von Sydow även fortsättningen av ”pievisan”, som har en helt annan karaktär:

3. Jungfru Maria ock hennes Son,
maj var välkommen
De gingo till Jerusalem.
Allt så vidt som verlden är springer
i rosor och blommor.
4. De lullade de så länge
De såfvo tillsammans i sängen.
5. Om morgonen hon vaknade,
Kär sonen sin hon saknade.
6. Så drog hon på sig kåfvan blå,
så sorglig hon till Kyrkan går.
7. Der lette hon bak Kyrkodörr,
Der han var van att stanna qvar.
8. Så sökte hon i Stolarna.
Der de i Jungfrur såto.
9. Så lette hon bak Predikstol
Der presten stod och sa Guds Ord.
10. Så lette hon bak Altaret
Der Presten sjöng på Psaltaren.
11. Så drog hon af sig kåfvan blå,
Så sorglig hon till stranden går.
12. När hon kom till stranden
Der mötte hon en gammal man,
Halleluja så hette han.
13. Halleluja kär vännen fin,
har du ej sett kär sonen min?
14. Jag har ej sett en sen i går
då var han i vår Örtagård,
15. Så gick hon sig åt Örtagård,
Så däglig han för henne står.
16. Si står du här så däglig
Jag haver sökt dig sorgelig.

”Att denna vackra legendvisa stammar från medeltiden och alltså måste anses såsom ett särdeles dyrbart folkvisefynd, är tydligt”, skriver von Sydow som även anför en dansk motsvarighet utgiven av Rasmus Nyerup 1821 (von Sydow 1922:149 f.). Märkligt nog

hänvisar han inte till Svend Grundtvig, som återger flera varianter, bl.a. Nyerups:

Her kommer vi vakkre Piger smaa;
Maj vær velkommen.
Om vi en Vise qvæde maa?
Alt saa vidt som Verlden er
Springer i Roser och Blommer.

2. Jomfru Maria og hendes Søn
De gik dem til Jerusalem.
3. Hun gik sig til Kirkegaard
En Søvn saa sød faldt hende paa.
4. Da hon vogned af Søvnen op
Borte var Jesus, som hos hende laae.
5. Marie hun ledte i Stole
Alt som de Jomfruer stode.
6. Marie hun ledte bag Altertræ
Saa mange Syndare har bøjet deres knæ.
7. Der hun kom til Stætte
Halleluja hende mødte.
8. Hør du, Halleluja! Kjære Vennen min
Saae du intet Jesus kjær Sønnen min?
9. I gaar var jeg i Jerusalem
Der var Jesus kjær Sønnen din.
10. Jeg ham hørte og jeg ham saae
En Tornekrone havde han paa.
11. De sloge ham med Svøber
De flettede hvasse Remmer.
12. Denne Vise skal nu qvædes paany
For vi skal komme Kristus ihu.
(von Sydow 1922:149f.)

Skildringen har sin bibliska förankring i julevangeliet och i evangeliet på första söndagen efter trettondagen, som handlar om Jesus vid tolv års ålder i templet. Men motivet med Jesus i örtagården bär legendens drag och lyfter prefigurativt fram passionsdramat. von Sydows förslag (1921) att det skulle åsyfta Jesu möte med Maria Magdalena verkar inte troligt.

Visan är känd i ytterligare sju svenska skillingtrycksversioner, den yngsta från 1878. År 1870 publicerades den även i Läsnig för Folket (Jonsson 1967: 635 f.). Den har senare med vissa variationer upptecknats från Gästrikland i norr till Skåne i söder (*Sveriges medeltida ballader* 2 nr 37).

Legendvisan hade sin naturliga Sitz im Leben under julen. Den togs även upp i stjärngossarnas sångrepertor och försågs då med en inledande hälsningsfras som kunde lyda: "Goder morgon, goder morgon, båd herre

och fru, Vi önska eder alla en fröjdefull jul." Men liksom julens dansvisor kunde användas vid andra tillfällen har legendvisan också kunnat brukas av majsångarna, varvid dock ingressen om Maria som fött sin son och lindat honom följdriktigt utelämnades. Inte heller mötet med Josef nämns utan i stället mötet med en gammal man som kallas Halleluja. Anknytningen till julen har därmed helt försvunnit.

Att julvisan förvandlats till en majvisa kan ha underlättats av att den 3 maj var "Hellig Korsens dag" menar Gruner Nielsen (1938:200) och Celander biträder denna uppfattning (Celander 1950:275).

Att prästerskapet på 1700-talet, kanske under inflytande av pietismen, ingrep mot majsjungningen, sammanhänger enligt min uppfattning inte med majvisan från 1646, som Gerward menar, utan bl.a. med hopkopplingen av Mariavisan med "pievisan". Sjuttonhundralets prästerskap kan också ha funnit den förra "papistisk" eftersom den bär en legendartad prägel. Jag menar alltså att det är "pievisan" som åsyftas i ingressen till "Ny Maymaaanez Sang" 1646 och som där kallas för en "Letfærdig Maymaanets Vise".

Därmed återkommer vi till frågan om spridningsvägarna. Medan von Sydow, som vi sett, i sin skrift *Godafton om I hemma är* 1917 fann det orimligt att bonddrängarna övertagit en djäknevisa så upprepar han inte detta påstående 1922. Tvärtom finner han det rimligt att legendvisan av majsångarna lånats från stjärngossarna. Han anför en parallell i en uppteckning hos A.I. Arwidsson (*Svenska fornsånger* III:513 ff.; jfr numera Jonsson 1967:845 f.). Därmed erkänner han indirekt, att Tobias Norlinds uppfattning om majvisans ursprung i djäknarnas repertoar är riktig eftersom stjärngossesången var en typisk djäknesed.

I sitt arbete *Stjärngossarna* har Hilding Celander återkommit till visan om hur "Jungfru Maria söker Jesus" och särskiljer tre typer: 1) Jesus återfinnes på korset, 2) Jesus återfinnes i örtagården och 3) Jesus återfinnes i templet (Celander 1950:275 ff.). Sedan hela vismaterialet numera redovisats i *Sveriges medeltida ballader* visar sig det första alternativet vara ett undantag (nr 37 s. 9). Örtagårdsalternativet möter vi i skillingtrycksversionerna från 1700-talet och senare. Eftersom korsfästelseprefigurationen ingår i legendvisan är det troligtvis Getsemane som åsyftas med örtagården (jfr Celander 1950:275 not 2).

De skånska uppteckningarna motsvarar närmast version 3, men Celanders uppfattning att denna vistyp endast är svensk (a.a.s. 276) håller inte streck (se

Grüner Nielsen 1938:201). Den ansluter sig till evangelietexten på första söndagen efter trettondagen (Lukas kap. 2). Templet får sin motsvarighet i sockenkyrkan eller kanske snarast i en domkyrka i stiftsstaden, där Maria letar efter sin son både på predikstolen, bakom altaret, bakom kyrkdörren och i stolarna (bänkarna). Ett medeltida drag är även att Maria tog på sig ”kovan blå” (*Sveriges medeltida ballader* nr 37 s. 7). Den färgen har Marias kåpa eller mantel även i den medeltida ikonografien. Grüner Nielsens slutsats är att ”Visens Tilknytning til Majfesten baade i den sjælandske og den skaanske Nutidstradition maa opfattes som typisk middelalderlig” (1938:200).

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Litteratur

- Agrell, Eva 1973: Får vi lov att sjunga maj månads visa? I Bringéus, Nils-Arvid (red.): *Skånska årsfester*.
- Arwidsson, A.I. 1842: *Svenska fornsånger III. Bibliotheca Danica. Supplement*, Khvn 1914.
- Bringéus, Nils-Arvid 1995: Den gudfruktiga tjänstepigan. En idealtyp för personlig fromhet? *Religion och Bibel. Nathan Söderblomsällskapets årsbok*.
- Bruzelius, Nils G. 1876: *Allmogeliwet i Ingelstads härad i Skåne*.
- Celander, Hilding 1950: *Stjärngossarna. Deras visor och julspel*.
- Gerward, Gullan 1995: Majvisan – en parafra på litanian? *Rig*.
- Gerward, Gullan 1996: *Majgrevefesten. En kulturhistorisk analys*.
- Grundtvig, Svend 1856, 1862: *Danmarks gamle Folkeviser* 2–3.
- Grüner Nielsen, H. 1938: *Danmarks gamle Folkeviser* 10–11.
- Hougaard, Jens m.fl. 1983: *Dansk litteraturhistorie* 3. Khvn.
- Jersild, Margareta 1975: *Skillingtryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800*.
- Jonsson, Bengt R. 1967: *Svensk balladtradition I*.
- Lovén, N.H. 1847: *Folkklifwet i Skytts härad i Skåne wid början af detta århundrade. Barndomsminnen utgifne af Nicolovius*.
- Malling, Anders 1972: *Dansk Salme Historie*, Bind VII, Khvn.
- Nationalencyklopedin*, Band 12, 1993.
- Nikander, Gabriel 1916: Frukthetsriter under årshögtiderna hos svenskarna i Finland. *Folkloristiska och etnografiska studier I*. Helsingfors.
- Norlind, Tobias 1909: *Latinska skolsånger i Sverige och Finland*.
- Norlind, Tobias 1911: *Studier i svensk folklore*.
- Svensson, Sigfrid 1926: Maj- och midsommarvisor i sydöstra Skåne. *Folkminnen och Folktankar. Sveriges medeltida ballader utgivna av Svenskt visarkiv*, band 2, 1986.
- Sydow, Carl Wilhelm von 1917: *God afton om I hemma är! En studie över de nordiska majvisorna*.
- Sydow, Carl Wilhelm von 1921: Folklig pingst. *Sydsvenska Dagbladet* 15/5 1921.
- Sydow, Carl Wilhelm von 1922: Majsjungningen och ”Pigevisan”. *Folkminnen och folktankar* 1922.
- Jag tackar bibliotekarien Dr phil. Henrik Horstbøll, Köpenhamn, för värdefulla uppgifter.